

c ku, bude takto sestupovat ke konci, aniž by vůbec jakkoli upíral mysl na něco poznatelného smysly, nýbrž pouze na ideje samy o sobě a v jejich vzájemných vztazích, a tak posléze dojde k idejím.

Na to řekl: Chápu to, ne však v plném rozsahu — zdá se mi totiž, že mluvíš o něčem velmi obsáhlém. Chceš přece dokázat, že je jasnější to, co se poznává dialektickou vědou o jsoucnu a o myslí poznatelném, než to, co je poznáváno tak řečenými praktickými vědami, které mají předpoklady jako své počátky; ti, kdo je pozorují, jsou sice na jejich předměty nuceni hledět myšlením a nikoli smyslovými počítky, d protože na ně ale shlížejí — aniž dojdou k samému prapočátku — jen pomocí předpokladů, zdá se ti, že o těch předmětech nemají rozumové poznání, ačkoli tyto předměty jsou poznatelné myslí i se svým počátkem. Zdá se mi, že obsah toho, čím se zabývají znalci geometrie a podobní odborníci, nazýváš myšlením a ne rozumovým poznáním, jako by toto myšlení bylo něco mezi míněním a rozumovým poznáním.

Naprosto dostatečně jsi to pochopil, řekl jsem já. A uzněj, že v duši vznikají tyto čtyři stavy při oněch čtyřech úsečkách: rozumové poznání při nejhotejší e myšlení při druhé, ke třetí připoj věření a k poslední z nich domněnku. A uspořádej je podle poměru, když sám vyjdeš z toho, že se mají podílet na jasnosti v tom rozsahu, v jakém se podílejí jejich předměty na pravdě.

Už chápu, řekl, souhlasím, a sestavuji je tak, jak říkáš.

VII. KNIHA

Obraz jeskyně

514a I / Dále porovnej, pravil jsem, naši přirozenou povahu jak v její vzdělanosti, tak i v její nevzdělanosti s touto situací. Představ si lidi v podzemním jeskynovitém obydlí, které má na celou šířku jeskyně směrem ke světlu rozevřený vstup. Zde jsou tyto lidé od svého dětství připoutáni za stehna a za šíje tak, že zůstávají na stejném místě a hledí pouze dopředu a že pro svá b pouta nemají možnost otáčet hlavou. Světlo mají z ohně, který plave za jejich zády zehora a z dále, mezi ohněm a připoutanými lidmi si představ cestu, kolem níž vede hrazení vybudované tak, jak mají před diváky své zábradlí kejklíři a provádějí za ním své kousky.

Už si to představuji, pravil.

Teď si však představuj, že podél tohoto hrazení c nosí postavy rozličné nářadí, které přesahuje přes tu 515a přepážku, potom sochy v podobě lidí, různá kamenná a dřevěná zvířata i rozmanité výrobky. Zdá se, že z lidí nesoucích podél zdi ty předměty se jedni ozývají svým hlasem a druzí zas mlčí.

O zvláštním obrazu tu mluvíš a zvláštní jsou ti zajatci, podotkl.

O nám podobných, já na to. Pomyslil by sis snad, že takoví lidé by mohli vidět, ať ze sebe samých či ze svých druhů, něco jiného než stíny, které vrhá oheň na protilehlou stranu jeskyně?

Jak by mohli, řekl, jsou-li nuceni držet po celý život hlavu bez hnutí?

A co pak? Není tomu stejně i se vším, co nesou podél hrázení?

Jak by ne?

Co myslíš? Nedomnívali by se v případě, že by byli s to mezi sebou rozmlouvat, že jména dávají opravdu mýjejícím je předmětům, které právě mají před očima?

Ano, zcela nutně.

A jestliže by měl ten žalář z protilehlé strany i ozvěnu, co potom? Kdykoli by někdo z těch přecházejících vydal hlas, potom by se oni domnívali něco jiného, než že se ozývá ten kolem mýjející stín?

Při Diuvi, ne! zvolal.

Potom by takoví lidé, pravil jsem já, nepovažovali za opravdové zřejmě nic jiného nežli stíny oněch uměle zhotovených věcí.

Naprosto nutně, pravil.

Uvažuj nyní, pravil jsem opět, o jejich vyproštění z pout a o uzdravení z nerozumnosti! Jaké věci by asi nastaly, jestliže by u nich k tomu docházelo přirozenou cestou! Jestliže by někdo z nich byl vyproštěn a nucen se náhle postavit, otáčet šiji, dělat kroky a hledět vzhůru ke světlu, tu by při tom všem pociťoval bolest a pro mžitky v očích by se nemohl dívat na ony předměty, jejichž stíny viděl předtím; co by podle tebe pověděl, jestliže by mu někdo říkal, že tehdy zřel přeludy, nyní však že vidí přesněji, protože je o něco blíže skutečnosti a je obrácen ke skutečnějším předmětům? A jestliže by mu potom ten člověk ukazoval každou z těch mýjejících věcí a u každé ho nutil odpovědět na otázku, co to je, tu by podle tebe nebyl z toho zmatený a nepovažoval by všechno, co tehdy viděl, za pravdivější věci, než jsou ty, které se mu předvádějí nyní?

Ba za mnohem pravdivější, pravil.

II/ A v případě, že by ho někdo nutil, aby se díval přímo do světla, nepocitoval by v očích bolest a nezamířil by zpátky k těm věcem, na něž je schopen pohlízet, v domněnání, že tohle jsou věci opravdu zřetelnější, než jaké se mu právě ukazují?

Je to tak, přisvědčil.

Já na to: Jestliže by ho potom někdo bez ustání a násilně vlekl odtud oním hrbolatým a srázným východem, až by ho vytáhl na sluneční světlo, nebude on při tom vláčení zavalen těžkými bolestmi? A po příchodu na světlo by svýma zcela oslněnými očima nemohl vidět vůbec nic z toho, o čem se tu nyní hovoří jako o opravdovém?

Aspoň ne hned, řekl.

Opravdu by si na to, myslím, potřeboval navykát, jestliže by měl uzřít horní svět. A nejsnadněji by se díval nejdříve na stíny, potom na podoby lidí a ostatních věcí, viděné ve vodní ploše, a později už na ně samy. Na nebeské jevy a na samo nebe by potom snadněji pohlédl za noci, když by hleděl ke světlu hvězd a měsíce, než za dne, kdy zírá ke slunci a k jeho světlu.

Jak by ne!

Nakonec by potom, myslím, mohl pohlédět na samo slunce, ale ne na jeho zdánlivé podoby ve vodní hladině či na nějaké jiné ploše, nýbrž na opravdové a na svém místě stojící slunce, a zhlédnout, jaké ono je.

Nutně, pravil.

A potom už by docházel k závěru, že ono je právě tím, co nám dává roční období i oběhy let, co ve viditelném světě všechno řídí, a že i pro všechno to, co oni viděli tam dole, je ono jakousi příčinou.

Zřejmě by poté došel až k tomuto závěru, dodal.

A co potom? Že kdyby si vzpomínal na svůj první příbytek a na tamní vědění i na tehdejší spolupovězně, tu, myslíš, by z té změny neprožíval pocit blaženého člověka a nelitoval by své bývalé druhy?

Určitě!

A pokud tehdy mezi sebou měli nějaká uznání a pochvaly nebo čestné dary pro toho, kdo by nejvyšší střeji zaznamenal procházející předměty a nejlépe uchoval v paměti, které z nich se ubíraly dříve, které později a které společně, a z toho by naprosto spolehlivě hádal na to, co se má objevit nyní, potom by se podle tvého zdání ten člověk choval k tomu všemu zájmově, závidlivě by těm, kteří v oné společnosti docházeli z její pocty a mají účast na moci, anebo by naopak na sobě pocítoval výrok Homérův (Od. XI, 489—490; 386 c) a tuze si přál, aby jako »venkovský nádeník u toho sloužil, kdo svá pole nemá«, a raději aby zkusil všechno ostatní, než aby měl ony nejasné představy a žil tak, jako se žije tam dole?

Stejně tak si myslím i já, že by raději podstoupil vše jiné, než aby žil životem, jaký je tam.

A uvaž potom i toto, pravil jsem zase. Jestliže by takový člověk opět sestoupil dolů a usedl na totéž místo, nezalily by se mu oči temnotou, když by sem náhle přicházel ze světla?

To jistě, pravil.

A kdyby potom znovu musel soutěžit v rozpoznávání oněch sítnů s tamními věcnými spoutanci, a to ještě v době, kdy před sebou vidí mžitky a oči ještě nejak krátká — a doba pro toto přivyknutí by nebyla nikalo by se o něm, že přichází se zničeným zrakem, jelikož vystoupil vzhůru, a že výstup vzhůru proto ne-

stojí ani za pokus? A toho, kdo by se pokoušel je osvo-
bodit a vést vzhůru ven, by nezabili, pokud by měli
v rukou sílu uchopit jej a zabít?

Docela tak, pravil.

Výklad obrazu: lidé v jeskyni jsou naším obrazem

III/ Milý Glaukóne, řekl jsem, nyní je třeba
b tento obraz spojit jako celek s předešlým výkladem.
Místo, které se pro nás otevírá díky zraku, se podobá
žalářnímu příbytku, kdežto světlo ohně, planoucího
uvnitř, síle slunce; budeš-li výstup a pohled na před-
měty nahore pokládat za vzestup duše do prostoru po-
znatelného myslí, potom ovšem dospěješ zcela určitě
k mé domněnce, jelikož tu si přeješ slyšet. Snad ví
bůh, je-li právě ona pravdivá. To, co se jeví mně, se je-
ví tedy takto: v poznatelné oblasti je až na samém kon-
ci a jen s obtížemi viditelná idea dobra; je-li spatřena,
je nutno udělat o ní závěr, že právě ona je příčinou
všeho, co patří mezi správné a krásné, jelikož ve vidi-
telném světě rodí světlo a jeho vládce, kdežto ve světě
poznatelném myslí je vládkyní, která přivedla pravdu
a rozum, ona sama; a že jí musí nutně spatřit také ten,
kdo chce jednat rozumně, ať už v soukromých nebo
v obecních záležitostech.

I já se zde s tebou shoduji, nakolik mi k tomu
ovšem stačí síly, řekl.

Shodni se potom se mnou i v dalším názoru, pra-
vil jsem já, a nediv se, že ti, kteří došli až sem, se už
nechtějí starat o lidské záležitosti, nýbrž že jejich duše
d touží ustavičně vzhůru, aby pobývaly tam; takto je to
snad přece přirozené, pokud všechno probíhá podle
dříve vyloženého obrazu.

Přirozené, ovšem, pravil.